

Dr. Gyenizse Péter¹ – Bognár Zita²

Székesfehérvár területének minősítése természeti adottságok és társadalmi igények alapján

Summary

During the research we classified the district of the Székesfehérvár with GIS method. We were taken into consideration three natural and 26 social factors, them we surveyed, digitized, analyzed and summarized. We used the results of questionnaires (203 pcs) too. According to our GIS model Almássy telep, Felsőváros, Fecskepart, Viziváros, Vasút környéke and Búrtelep districts are the most valuable. Szárazrét, Feketehegy, Öreghegy and Kisfalud districts received the lowest scores.

Bevezetés, célkitűzés, módszerek

A jelen tanulmányban egy olyan kutatási program egyik állomását mutatjuk be, amely keretében a hazai vidéki nagyvárosok lakott területét minősítjük természeti adottságaik és az ott élő lakosság véleménye alapján. A vizsgálat célja, hogy geoinformatikai módszerekkel végzett minősítés után számszerűen is jellemezni tudjuk Székesfehérvár különböző városrészeit. Az elemzés módszertana Pécs lakott területének vizsgálata során került kidolgozásra. (GYENIZSE, 2009)

1. Székesfehérvár fekvése, városrészei

Székesfehérvár az egyik legnagyobb múltú magyar város, Fejér megye székhelye, évszázadok óta – Győr, Veszprém és Szombathely mellett – az Észak-Dunántúl egyik központja.

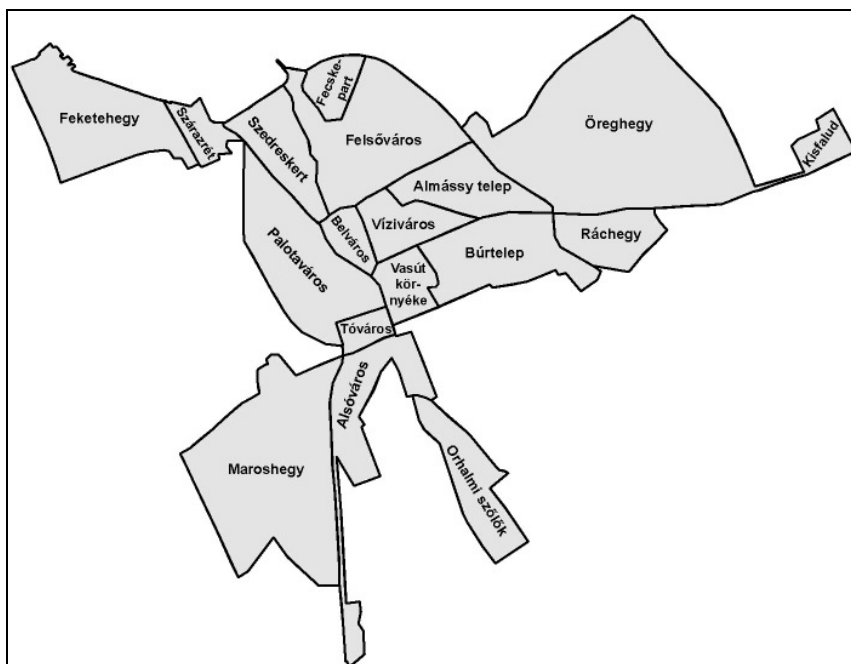
A város a Bakony és a Vértes dél felé lealacsonyodó előtere, valamint a Mezőföld északi peremének találkozásánál fekszik. Nyugatról a Sárrét, keletről a Velencei-hegység, északról a Móri-árok a tájképet és a gazdálkodást meghatározó kistáj. A történelem során nagy hatással volt a fejlődésre a Sárvíz és annak széles völgye. A városon átfolyik a Móri-árok felől érkező Gaja-patak, valamint több kisebb vízfolyás. A patakok által táplált mocsaraknak korábban nagy szerepe volt a város védelmében. (KARÁTSÓN, 002)

Kedvező természeti környezete és fekvése miatt Székesfehérvár mindig is közlekedési csomópont volt, ami elősegítette fejlődését. Jelenleg is hat irányba van vasúti kapcsolata, továbbá érinti az M7-es autópálya, a 7-es, a 8-as, a 81-es, a 62-es és a 63-as főút.

A történelmi fejlődés során különböző városképpel rendelkező részei alakultak ki. (I. ábra) Belváros szomszédságában, illetve közelében hagyományos beépítésű belső lakókerületek (Almássy telep, Ráchehy-Búrtelep, Felsőváros, Vasút és környéke) és lakótelepek egyaránt találhatóak (Palotaváros, Szedreskerti lakónegyed, Tóváros, Viziváros). A külső városrészek részben kertvárosias lakóövezetet alkotnak (Öreghegy), részben falusias lakókörnyezetet (Alsóváros-Maroshegy, Feketehegy). (INTEGRÁLT VÁROSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA, SZÉKESFEHÉRVÁR).

¹ Dr. Gyenizse Péter Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi Intézet, Pécs, E-mail: gyenizse@gamma.ttk.pte.hu

² Bognár Zita Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi Intézet, Pécs, E-mail: bognarzi@gamma.ttk.pte.hu

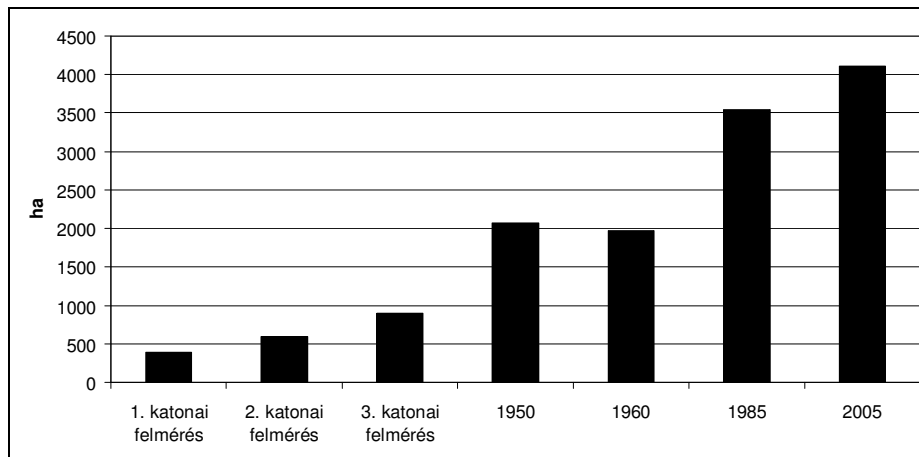

1. ábra. Székesfehérvár vizsgált városrészei

2. Történeti áttekintés. Az épített környezet jellemzői

A várost 972-ben alapította Géza fejedelem a Gaja-patak és a Sárvíz által táplált mocsarokból kiemelkedő négy szigeten. Ezek egyike a mai belváros. A középkorban a város jelentősen fejlődött, a mocsárból kiemelkedő dombokon elővárosok jöttek létre, ahol szerzetesrendek, kézművesek és kereskedők telepedtek le. A török hódoltság idején a város lakosságának nagy része elmenekült, az élet a városban szinte lehetetlenné vált. A 18. századtól nagyobb építkezések kezdődtek. Templomok, középületek, paloták és polgárházak épültek. A két világháború között újabb fellendülés következett be, a háborús előkészületek miatt több nagyüzemet alapítottak. Ez a tendencia folytatódott a II. világháború után, az erőltetett szocialista iparosítással. Az 1945-ben még csak 35 ezer lakost számláló város lélekszáma az 1970-es évekre 100 ezerre nőtt (KSH). A középkori városfalakon kívül mindenütt nagy lakótelepek épültek. A különböző korokban készült katonai és topográfiai térképek, valamint légifelvétel digitalizálása és geoinformatikai feldolgozása után számszerűen is megadhatjuk a város beépített területeinek nagyság-változását (2. ábra), ami alapján elmondható, hogy Székesfehérvár beépített területe az elmúlt 220 évben több, mint tízszeresére nőtt.

A mai székesfehérvári lakásállomány gerincét adó panel épületek főként az 1970-es években épültek, nagyrészt Vízivárosban és Tóvárosban, részben a Szedreskertben. Az 1980-as években épült ki a Palotaváros, de párhuzamosan az Öreghegy betelepülése is ekkor volt a tetőfokán, míg a Maroshegy és a Feketehegy belakása jellemzően ekkor gyorsult fel. Legújabbán a lakásépítések egyértelműen a külső kertvárosias és falusias zónák felé mutatnak (Feketehegy, Öreghegy, Maroshegy), amely a lakosság erőteljes kiköltözésének, szuburbanizációjának egyértelmű jele, és amely nem áll meg a városhatáron belül. (www.szekesfehervar.hu)

2. ábra. Székesfehérvár beépített területének növekedése az elmúlt századokban

A rendszerváltozás utáni gazdasági megtorpanás a városban rövid ideig tartott. A lakásállomány a rendszerváltozást követően is növekedett, ennek mértéke közel kétszerese az országos szintnek (6%). A 90-es évek gazdasági megerősödése után a 2000-es években meghatározó volt a város életében a települési környezetet, lakókörnyezetet érintő infrastrukturális fejlesztések. A környezeti infrastruktúra korszerűsödött, megépült a déli lekerülő út, illetve a város nagyszámú panel lakásállományának közel 100%-a felújításra került. A közműhálózat is jelentősen fejlődött, pl. a szennyvízcsatorna hálózatba bekapcsolt lakások aránya Székesfehérváron több mint 90%. Ez az érték mintegy 30%-al meghaladja az országos átlagot. Jelenleg az összkomfortos lakások aránya eléri a ¾-et Székesfehérvár lakásállományában, amely szintén a magas arányú paneles lakótelepi – azon belül a távfűtésbe kapcsolt – beépítéssel magyarázható. Itt él a lakosság több mint fele. (INTEGRÁLT VÁROSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA, SZÉKESFEHÉRVÁR)

Székesfehérvár ma a Közép-Dunántúl gazdasági központja. A város hat ipari parkja ugyanakkor külterületeken összpontosul, de egy részük, illetve más jelentős ipari zónák a belterületbe is benyúlnak (Feketehegy, Ráchegy-Búrtelep, Déli IP, AIZ, Ikarus IP, Seregélyesi út).

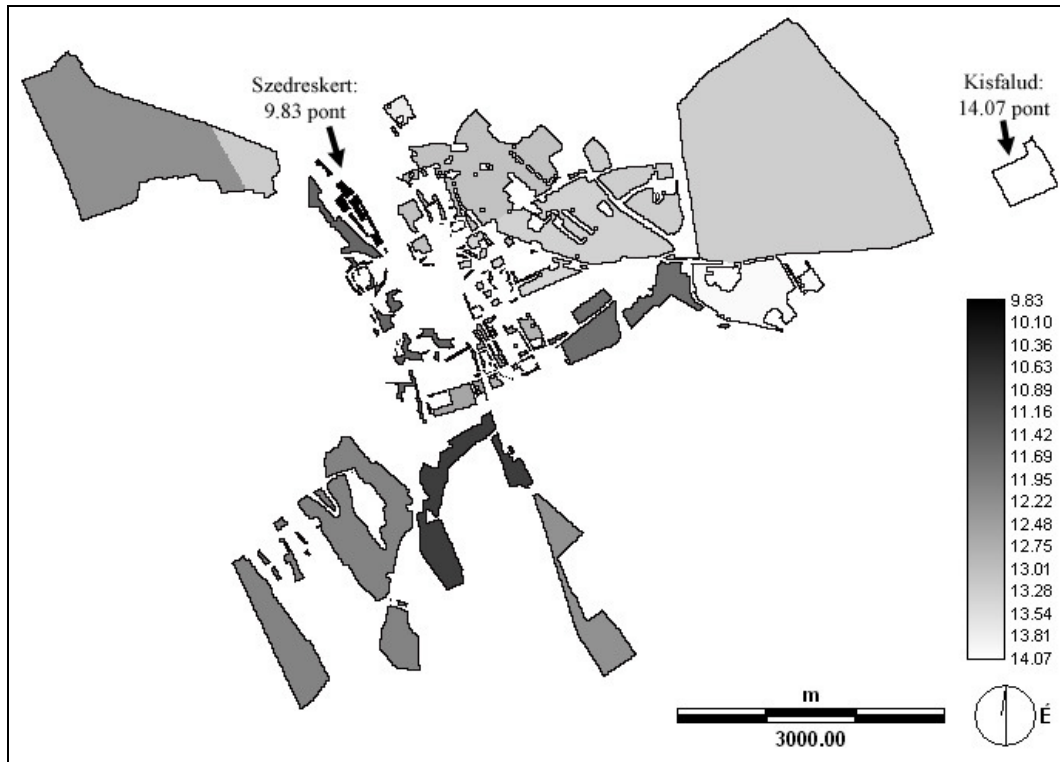
3. A természeti környezet minősítése

A települések helyválasztása, élete, fejlődése, terjeszkedése, vagy éppen stagnálása és elhalása sok esetben még napjainkban is jelentős mértékben függ a természeti adottságoktól. Fejlődésük során különböző meredekségű és kitettségű felszínek felé terjeszkednek. Fontosak a vízrajzi viszonyok is. A nedves területek altalaja építkezésre nehezen alkalmas, továbbá a magas talajvíz, vagy a belvíz az épületek felvizesedéséhez, a lakók egészségromláshoz vezethet.

Az empirikus vizsgálatok alapján kimondták, hogy a legkedvezőbb viszonyokat hazánkban a sík, vagy síkhoz közeli területek és lehetőleg délies kitettségű, kis lejtésű és száraz területek képviselik. A vizsgálat során az Idrisi programban 0-tól (legrosszabb) 5 pontig (legjobb) relatív pontszámokat adtunk a vizsgált terület 10×10 méteres terület egységeinek (pixelek).

A település-terjeszkedési szempontú, természeti adottságokon nyugvó, relatív súlyozású környezetminősítő térkép létrehozásához összeadtuk a lejtőkitettségi, a lejtőmeredekségi és a víztávolságot mutató rétegeket. Az így kapott eredményrétegen a képelemek maximum 15 pontot kaphattak.

Ezek után kiolvastuk, hogy az egyes városrészek lakott területeinek képelemei milyen átlagos pontszámmal jellemezhetőek. A 3. ábráról leolvasható, hogy a legalacsonyabb pontszámot a szedreskerti lakott területek kapták, míg a legmagasabb értékkel Kisfalud városrész rendelkezik. Általában elmondható, hogy a város középső és nyugati lakott területei alacsonyabb, a keleti részei magasabb pontszámot kaptak.

3. ábra. A városrészek lakott területeinek átlagpontszáma a vizsgált természeti adottságok alapján

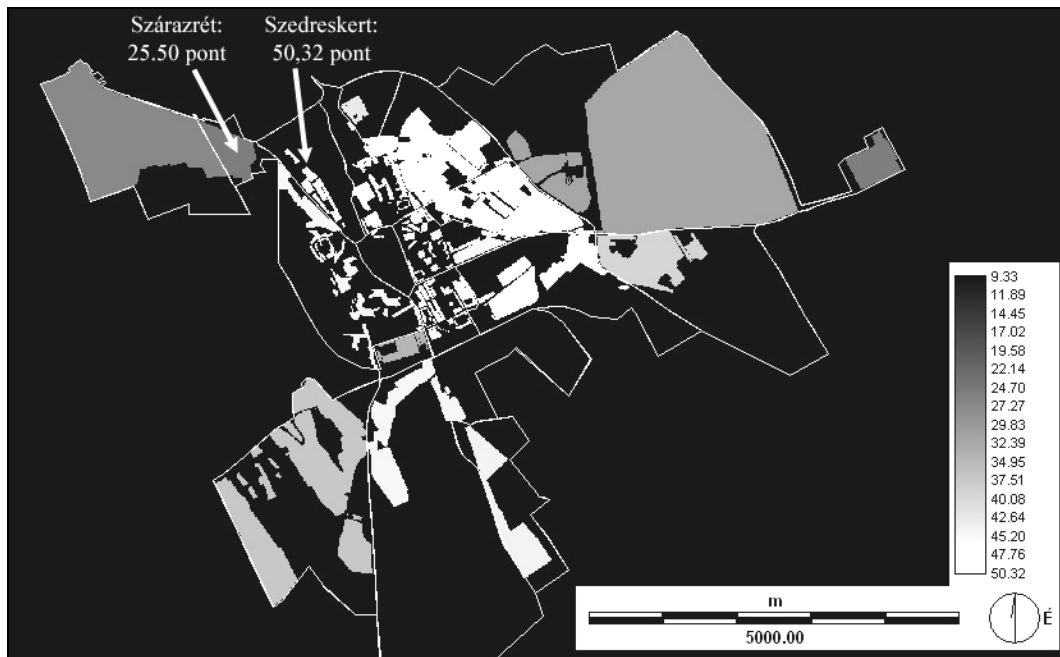
4. A lakott területek minősítése társadalmi igények alapján

Székesfehérvár városrészeinek társadalmi megítélés alapján való minősítéséhez többféle adat megszerzésére, azok társadalmi igények szempontjából történő pontozására volt szükség. Ezek begyűjtéséhez szükség volt a város bejárására, illetve különböző forrásokból szárazó adatok begyűjtésére, valamint kérdőíves felmérésre. Összesen 26 db térben megfogható objektumtípust és azok tulajdonságait mértük fel, valamint digitalizáltuk geoinformatikai rétegre. Ezen kívül szükség volt arra is, hogy megállapítsuk, hogy ezek meglelte, vagy közelsége mennyire fontos a lakosság számára. Ezt kérdőíves felméréssel valósítottuk meg (203 db kérdőív). Így -10 és +10 közötti relatív pontszámokat tudunk rendelni egyes tényezőkhöz, amelyek megmutatták a lakosság számára való fontosságukat. A felmért tényezők, illetve pontszámaik az 1. táblázatban olvashatók. A felmérés után létrehozott geoinformatikai rétegek egyik része a valamitől való távolság alapján minősítette a város lakott területét, a másik része pedig konkrétan lehatárolt területeknek adott alacsonyabb, vagy magasabb pontszámot. A társadalom véleményét és igényeit tükröző végső tematikus réteg kialakításához összegeztük a létrehozott rétegeket. Ebben az esetben is kiolvastattuk az Idrisi programmal, hogy milyen átlagértékkel rendelkeznek a különböző városrészek lakott területeit jelképező pixelek. A 4. ábrán bemutatott eredmények alapján elmondható, hogy a

város közepső kerületeinek tömbházak részei magasabb, a centrumtól távolabbi (általában családi házas) részek alacsonyabb pontokat kaptak. Érdekes, hogy ez szinte ellentétes értékrendről tanúskodik, mint amit a természeti viszonyoknál láttunk.

1. táblázat. A felmért tényezők, illetve pontszámaik

Vizsgált objektum/tényező:	Pontszám:
Bölcsőde, óvoda, általános, vagy középiskola közelsége	3.9
Az egyetem valamely karának közelsége	2.1
Kórház, rendelőintézet közelsége	5.4
Forgalmas főút közelsége	-2.4
Vasútállomás közelsége	-0.2
Vasút közelsége	-2.2
Helyi járatú buszpályaudvar közelsége	3.4
Busz-, trolí, villamosmegálló közelsége	6.2
Vezetékes víz, szennyvízhálózat megléte	8.8
Távfűtés megléte	5.5
Egyéni fűtés megléte	7.3
Belváros közelsége	4.5
Többfunkciós (Plaza-jellegű) üzletközpontok közelsége	0.9
Hipermarketek (Tesco, Interspar...) közelsége	3.4
Nagyobb ABC (els. Élelmiszer) üzletek közelsége	6.2
Vendéglátóhely, étterem, nagyobb szórakozóhely, mozi közelsége	1.1
Műszaki, kertészeti, lakberendezési nagyáruházak közelsége	1.1
Templomok közelsége	1.4
Ipari üzemek közelsége	-6.1
Park/nagyobb zöldterületek közelsége	7.1
Saját kert megléte	5.9
Hátrányos helyzetű társadalmi rétegek jelenléte	-6.7
Sportpálya közelsége	2.0
Felújításra szoruló építészeti, gépészeti részek az épületben	-3.6
Magasabb portterhelés, légszennyezettség	-7.4
Az épület anyaga: téglák	4.6

4. ábra. A városrészek lakott területeinek átlagértéke (pont)

5. A természeti és társadalmi tényezők együttes vizsgálata

A vizsgálat harmadik lépésében összegeztük a természeti és társadalmi minősítés eredményrétegeit. Mivel kevesebb természeti tényezőnk volt (alulreprezentáltak lettek volna pontszámában), ezért négyszeresére emeltük az eredményréteg értékét az összegzés előtt. A korábbiakhoz hasonlóan a kapott rétegből csak a lakott területeket vettük figyelembe és kiszámoltuk azok képelemeinek átlagos értékét. Ennek eredményét az 5. ábrán láthatjuk.

Az összesített minősítés során a legmagasabb pontszámot Almássy telep kapta (75,9 pont), a legalacsonyabbat Feketehegy (51,5 pont). Általában elmondható, hogy a modellünk alapján a Belvároshoz közeli, attól keletre, északkeletre fekvő városrészek a „legértékesebbek”. Az összesítés során Almássy telep, Felsőváros, Fecskepart, Viziváros, Vasút környéke és Búrtelep kaptak 70 pontnál magasabb értéket. A legalacsonyabb pontszámokkal rendelkező városrészek a város szélein, elsősorban északnyugaton és északkeleten helyezkednek el. Szárazrét, Feketehegy, Öreghegy és Kisfalud kapott 60 pontnál kevesebbet.

5. ábra. A természeti és társadalmi adottságok összesítése után kapott átlagpontszámok

Köszönetnyilvánítás

A cikk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Irodalom

- GYENIZSE P. (2009) Geoinformatikai vizsgálatok Pécsen. Pécs településfejlődésére ható természeti és társadalmi hatások vizsgálata geoinformatikai módszerekkel. Geographia Pannonica Nova 7, Publikon Kiadó, Pécs, 110 p.
- Integrált Városfejlesztési Stratégia, Székesfehérvár, 2008. április, 120 p.
- KARÁTON D. (szerk.) (2002) Magyarország földje. Pannon Enciklopédia. Kertek 2000, Budapest, 560 p.
- KSH adatok
www.szekesfehervar.hu